

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ДЕЦАТА С РАЗЛИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ И ЖИВОТНИТЕ

Светослава Съева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. В статията се разглеждат педагогическите и етичните аспекти на взаимодействието между децата с различни възможности и представителите на царство Животни. Обсъждат се алтернативни възможности за педагогическа интеракция в областта на посочената част от живата природа с цел постигане формирането на положителни качества на личността на децата с различни възможности и пълноценна реализация на потенциала им. Представеният в статията анализ е теоретична обосновка на предстоящо изследване по посочената тематика.

Предлага се и се обосновава научно официална замяна на терминологията: от „деца със специални образователни потребности“ на „деца с различни възможности“.

Keywords: children with different abilities; nature; animals; interaction

Взаимодействието между децата и животните е отколешна тема. При споманаването ѝ, често в съзнанието на човек изплуват образи на деца, заобиколени от животни:

- босо, поизцапано и разчорлено момче със запретнати крачоли върви по пътека край реката и редом до него крачи вярно куче;
- седнало на трева момиченце гали коте, легнало в скута му;
- Снежанка, заобиколена от зайчета, сърнички, буболечки и накацали по ръцете и раменете ѝ птички.

Често пъти дори куклите са конструирани така, че да държат в ръцете си животно.

Всяко живо същество е във взаимодействие със средата, в която живее, и с останалите форми на живот в нея. Процесът на взаимодействие е непрекъснат и може да има както положителен ефект, така и негативен отпечатък върху, в обсъждания случай, личността на детето с различни възможности. Но кое именно е това дете?

В термина „деца с различни възможности“, използван в настоящата статия, се разпознават всички категории деца, които към днешна дата се класифицират като деца със „специални образователни потребности“. Според

Mauro (2016)¹⁾ „специални потребности“ е сборно понятие, в което се включват огромни вариации в степента на нарушенията, хранителни алергии, заболявания с летален изход, нарушения в развитието, спорадични паник атаки или сериозни психиатрични проблеми.

Образователният акт за лица с нарушения в САЩ – Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) отграничава тринадесет категории деца с различни възможности²⁾:

- аутизъм;
- слепота;
- глухота;
- емоционално разстройство;
- слухово нарушение;
- умствена изостаналост;
- множество увреждания;
- ортопедични нарушения;
- други здравни нарушения;
- специфични трудности в обучението;
- езикови или говорни нарушения;
- черепно-мозъчна травма;
- зрителни затруднения²⁾.

По данни на друг източник³⁾ областта на специалното образование изглежда като „азбучна супа“ с неизброимите съкращения и терминологични детайли в нея. Според други данни 18,5% от американските деца на възраст под 18 г. са ученици със специални образователни потребности, или в нашия случай – ученици с различни възможности⁴⁾. Според този източник съществуват само четири основни категории деца с различни възможности:

- физически нарушения;
- нарушения на развитието;
- емоционални/поведенчески нарушения;
- сензорни нарушения.

А според пореден източник⁵⁾ областите са:

- физически нарушения;
- слухови нарушения;
- зрителни затруднения;
- емоционални разстройства и/или поведенчески проблеми;
- тежки двигателни нарушения и/или поведенчески проблеми;
- гранични общи обучителни трудности;
- специфични обучителни трудности;
- умерени общи обучителни трудности;
- тежки общи обучителни трудности;
- аутизъм/разстройства от аутистичния спектър;

- ученици с различни възможности, произтичащи от диагностициран синдром;
- специфични езикови и речеви нарушения и
- множествени увреди⁵⁾.

Към посочените категории деца с различни възможности следва да се добавят и тези, които са надарени/талантливи. Тук е мястото да се отбележи, че се срещат случаи на деца с различни възможности, които в същото време са и талантливи/надарени в дадена област.

Авторът на настоящата статия приема за прецизен и научно-практически издържан термина „*деца с различни възможности*“ (ДРВ) в замяна на общоприетия в практиката и в действащото понастоящем законодателство на Република България „*деца със специални образователни потребности*“ (ДСОП) поради редица причини, по-важните от които са следните.

1. Терминът „специални образователни потребности“ на практика е валиден за всички учащи лица, тъй като всяко лице има свои специални образователни потребности, произтичащи от различни негови характеристики. В този смисъл, специалните образователни потребности не отразяват същността, спецификата и особеностите само на категорията учащи с различни нарушения, изяснени в началото на статията, а на учащите като цяло.

2. Терминът „различни възможности“ включва по-широк арсенал от личностни качества на децата, като не се ограничава само до техните образователни потребности, а опира до техните възможности във всички области – академични, креативни, практически, артистични, комуникативни.

3. „Потребности“ отразява изискването, настояването, търсенето и съответно очакването от страна на лицето неговите потребности да бъдат удовлетворени, което поставя децата с нарушения в изискваща позиция. Това често пъти не отразява тяхната реална позиция. Терминът съдържа отрицателен нюанс.

4. От друга страна, „възможности“ отразява предлагането, даването, споделянето от страна на детето с нарушения. Терминът го поставя в позиция на споделящ и даващ индивид, допринасящ към обществото, а не на изискваща персона. Терминът представя положителен нюанс.

5. Терминът „различни възможности“ не поставя ударение върху „специалното“ положение на децата – наличието на нарушение, а на „равнопоставеността“ им спрямо връстниците и околните – всеки индивид притежава свои уникални възможности, които частично са идентични с тези на околните и частично не, което е част от неговата уникалност, идентичност, същност и самобитност.

6. Терминът „различни възможности“ издига на преден план възможностите на децата, които те могат да реализират, а не необходимостта от „специален“ подход към тях.

7. В българския книжовен език думите „възможности“, „способности“ и „заложи“ се употребяват като взаимозаменяеми и тази широка гама от нюанси, която предлага терминът „различни възможности“, е качествено и ко-

личествено несравнима с далеч по-ограничаващото определение „специални образователни потребности“.

8. Терминът „различни възможности“ е научно и практически по-точен, тъй като отразява цялостно способностите, заложибите и потенциала на децата, за които се отнася.

9. Всеки човешки индивид притежава строго индивидуални, различни в качествено и количествено отношение възможности, което поставя децата, респективно възрастните, с различни възможности на равна нога с всички останали.

10. В техническо отношение терминът „различни възможности“ е по-компактен от „специални образователни потребности“.

Текстът на настоящата статия се приема за повод официално да се инициира дискусия за пристъпване към терминологична промяна на всички нива за осъществяване прекласифицирането на децата със „СОП“ в деца с „РВ“.

На български език се откриват следните опити за включване на този термин в социалния речник на обществото. При проведено проучване в интернет се установиха четири източника, съдържащи посочената терминология, а именно:

– „Кампанията „Открий театъра – вход достъпен за хора с различни възможности“ – съобщение от 16.03.2011 г.⁶⁾;

– „За хората с различни възможности“ – съобщение от 15.03.2016 г. в сайта на Българското национално радио, програма „Христо Ботев“⁷⁾;

– „Изкуството като средство за интеграция на хора с различни възможности“ – съобщение на Университетския театър на Нов български университет по повод Международния ден на хората с увреждания – трети декември⁸⁾;

– „Хора с увреждания – хора с различни възможности“ – информация в сайта на Центъра за психологически изследвания⁹⁾.

Прави впечатление, че три от четирите съобщения са от области, свързани с изкуството. Вероятно хората на изкуството показват своята сензитивност и интуитивност към обществените въпроси. Четвъртият източник е представител на психологията, което е обяснимо. Остава въпросът в областта на педагогиката и образованието.

В англоезичната научна литература също има находки за използването на термина „деца с различни възможности“ в смисъла на настоящата публикация (Prellwitz & Skär, 2007).

Под „**животни**“ в тази статия се разбират всички обитатели на земята, водата и въздуха, иначе казано, представителите на царство Животни (на латински: Animalia, Metazoa).

Под „**взаимодействие**“ в статията се приемат намеренията и действията на двете групи, към които се отнася текстът – ДРВ и животните. Често пъти взаимодействието между ДРВ и животните се изразява в дейността игра, реализирана в нейните видове.

Под „*деца*“ в тази статия се визират както малки деца, така и деца в предучилищна и училищна възраст – иначе казано, лица на възраст от 0 до 18 години.

Темата за животните и тяхната роля в процеса на възпитание, обучение и рехабилитация е отдавна засегната. Има много терапии и рехабилитации за деца с различни възможности, които са базирани на включването на животни в тях – канис терапия (взаимодействие с кучета), хипотерапия (с коне), делфинотерапия.

След изясняване на целевата група, към която е насочена статията, се пристъпва към представяне на взаимодействието на тези деца с представителите на царство Животни. То може да бъде осъществявано чрез спонтанни и планирани (предварително организирани) контакти между двете страни (ДРВ и животни).

I. Спонтанното взаимодействие се осъществява при съприкосновението между диви и/или питомни животни, от една страна, и децата с различни възможности, от друга. Мястото на този контакт е практически навсякъде.

Дейностите между децата и животните са неограничени – игри, активно или пасивно наблюдение на естественото поведение на животните. В по-голямата част от случаите контактът и последващото взаимодействие се извършват по взаимен интерес от двете страни и в този случай дейностите са с положителен знак за двете, в повечето случаи, страни.

Не са изключени и срещите с преживяване на негативни емоции: ужилване от пчела, бутане от козел, клъвване от петел, ухапване от куче. Дори и тези преживявания носят своето послание към ДРВ – животните имат и защитават своите права. Те не са обекти на въздействие, а на взаимодействие: ако дърпаш опашката на кучето, то може и да те ухапе; ако гониш петела, той може да те клъвне; ако бъркаш с пръчка в кошера, пчелите ще те нажилят. Животните притежават своя индивидуалност и характер и предприемат своите действия в зависимост от тях.

Важно за ДРВ е възприемането на живите същества като равноправни. От това зависи формирането на редица качества на личността им, както и емпатия и положителни нагласи към околния свят, включващ социума, в който живеят. В тази връзка, може да се наблюдава пряк пренос на отношението към животните към отношението и взаимодействието с връстниците и околните възрастни, както и към природата, като цяло.

Тази хипотеза се гради на следните предположения:

– ако ДРВ познават природата и нейните обитатели, те ще полагат грижи, за да осигурят тяхното съществуване и благоденствие; екологичен фактор;

– ако ДРВ се отнасят с уважение и положителни нагласи към животните и живата природа, те ще ги пренесат в общуването си с околните: връстници и възрастни; поведенчески и емоционален фактор;

– колкото по-рано започнат целенасочените взаимодействия на ДРВ с животните, толкова по-стабилна ще бъде изградената връзка между тях и толкова по-силен фактор ще бъдат те във формирането на нагласите и характеровите особености на ДРВ в положителен аспект; психологичен и емоционален фактор.

В тази категория се поставят и взаимодействията на ДРВ с животните по време на *празнувания и чествания*. Например използването на фойерверки по празнични поводи предизвиква непоправими щети и дори фатален край на огромен брой представители на животните, както питомни, така и диви. По традиция големите световни столици се съревновават за най-продължителна и най-зрелищна заря, с която да посрещнат новата година. Това се случва за сметка на стотици хиляди убити, умрели от сърдечен удар и ранени животни както във въздуха, така и на земята. В шумната феерия често биват включвани и деца, които стават преки участници в посочените дейности. В допълнение, народни традиции, като тричане, използване на животински части за облекло и обувки или за музика (гайдите се правят от кожата на ярета сукалчета), са определено в кръгозора на ДРВ.

В тази връзка могат да се поставят следните въпроси.

– Има ли разлика между: „Ела, погали теленцето!“ и „Хайде, изяж си супата топчета!“?

– По какъв критерий са „определени“ животните, които служат за домашни любимци, и тези, използвани за храна?

– Има ли разлика между играта „ловене на рибки“ и дейността на истинските рибари?

II. Организираното (планирано) взаимодействие включва посещение на специално обособени места, на които пребивават или се излагат животни (опитомени – ферми, дресирани – циркове, диви – сафари). На тези места обичайно преобладават положителните преживявания за сметка на отрицателните. Места за организирано взаимодействие с животни могат да бъдат класическите зоопаркове, шоу спектаклите с животни, уличните дресирани (танцуващи) животни, цирковете, делфинариумите, аквариумите, както и всякакъв друг вид атракционни. Тук се включват още конните бази, зоокътовете, фермите и всички останали локации, където се отглеждат или излагат животни.

1. Да се разгледат *зоопарковете* като пример на организирано взаимодействие на ДРВ с животни. Факт е, че колкото и добре да е устроена зоологическата градина, животните биват насилствено откъсвани от хабитатите си, от позицията си в своята общност, от семействата си. Последното в някои случаи води дори до фатален край за животното, особено в случаите, когато то е моногамно (напр. сивият вълк, белоглавият орел, немият лебед, червеният ара, калифорнийският кондор, канадският жерав, черният гриф, черношиестият лебед, златокосият пингвин, белоръкият гибон, косатките), или до дълбоко нарушаване на йерархията и социалната структура в стадото/ятото/пасажа, което има своя краткосрочен и дългосрочен ефект както върху конкретния биологичен вид, така и върху околните представители на фауната и флората.

Не е за пренебрегване фактът, че е масова практика биологични видове, които не живеят в близост един до друг в естествената си среда, в зоопарка да се настаняват в клетки (терени) едни до други.

Повод за задълбочени обществени обсъждания са и много действия, извършвани в зоологическите градини, с дискуссионни етични измерения. Тук се привеждат само два примера, които ще бъдат анализирани – един от България и друг от Дания.

Първи пример. През лятото на 2014 г. духовете разбуни драматичната съдба на избягалия от ловешкия зоопарк деветгодишен ягуар Алонсо¹⁰). Алонсо е животно в разцвета на силите си, родено в зоопарка и веднъж излязло от клетката си при оставена отворена врата от служител, който почиствал клетката му. Излизането му извън клетката по всяка вероятност е от любопитство и в този случай поговорката „Любопитството погубило котката“ се превръща в реалност. Ягуарът бива прострелян смъртоносно в главата, наместо упоен, до оградата на зоопарка, когато най-вероятно е щял да се върне в клетката си в качеството ѝ на единственото му познато място.

Ягуарът е прострелян от ловец, който впоследствие поради широкия обществен отзвук, плачейки, обяснява в преки телевизионни включвания как не е искал да отнема живота му. Ловец не иска да убие животно.

Трагичната съдба на ягуара не приключва с неговата смърт. След като през целия си живот е бил излаган на показ, дори след кончината си той отново служи за зрителна наслада (?) на човека, след като бива препариран и поставен в Природонаучния музей в село Черни Осъм, община Троян¹¹).

Втори пример. Случаят от Ловеч е хронологично предхождан от друг казус в зоопарк, този път в Копенхаген, Дания. Отново през 2014 г., но през февруари, младият жираф Мариус, на година и половина, е публично евтаназизиран чрез изстрел в главата (не чрез смъртоносна инжекция, за да може после с тялото му да се нахранят хищниците в зоопарка) след предварително оповестяване на деянието. Причината за умъртвяването му: гените му са неподходящи за размножаване.

Новината за предстоящото предизвиква световна вълна от протести и деклариране на готовност от страна на други зоологически градини да приемат животното при тях. Въпреки всичко направено в неделната мразовита утрин, след като пазачът му дава любимия му ръжен хляб, жирафът е застрелян от ветеринар пред очите на огромна тълпа от хора, *включително много деца*¹²), дошли специално за зрелището. След това му е извършена публична дисекция и за финал с него са нахранени лъвовете в зоопарка – отново демонстративно. Всичко това в рамките на почти три часа поради съпровождащите процедурите обяснения на служителите към множеството.

Bengt Holst – научният директор на зоопарка, казва по повод публичността на извършените деяния: „Хората са очаровани от това, както възрастните, така и *децата*. Те искат да научат истории, до които обикновено нямат достъп. Мисля, че това е добре. Това помага да се повиши информираността относно животните, а също така и знанията за живота и смъртта“¹³). Той добавя, че никога не са и обсъждали като опция отмяната на убийството: „Ние бяхме много твърди в решението си, защото знаем, че сме го взели на базата на обективни факти. Не можем изведнъж да

тръгнем в посока, която знаем, че е по-лоша, заради някакви си емоционални събития, които се случват около нас¹³).

В двата примера е важно да се открие мястото на децата, и в частност на ДРВ. Какво послание носят действията на възрастните към тях в двата случая? Какво е отношението, демонстрирано към животните? На фона на тези само два казуса следва да се приеме, че дискусиите относно функционирането на подобни места в съвременните общества следва да приключат в полза на тяхното преустановяване.

Генерализирането на действията към животните, които са наблюдавани от ДРВ, се прехвърля към действия към животните в прякото обкръжение на децата, както и към хората около тях. Формулират се позиции от рода на:

– „Ако си мисля, че имаш намерение да ме нараниш, мога да те убия, независимо дали ти реално имаш такова намерение“;

– „Ако си мисля, че си негоден за нещо, мога да те убия, независимо от това дали съм прав, или не в своето предположение“.

На фона на изключително високите нива на агресия и лавинообразно растящите насилствени актове на деца от детските ясли чак до гимназиите, тези ранни възприятия на убийства на безспорно невинни животни оставят дълбоки следи във формирането на представите за света при децата с различни възможности.

Важно е да се има предвид какви категории посетители приемат зоопарковете на своя територия. Факт е, че във всяка зоологическа градина се откриват надписи: „Не дразнете животните“, „Не хранете животните“, „Не безпокойте животните“, от което може да се заключи, че животните, пребиваващи там, са подложени на системни неправомерни действия от страна на посетителите, нерядко от страна на деца и подрастващи.

Може би настоящата позиция относно пребиваването на животни в зоологическите градини е най-добре онагледена от рисунката на дете след посещение в зоопарк, изобразяваща затворен в клетка и заключен с каминар плачещ тигър, придружена от текст, който гласи (фигура 1):

„Вашият зоопарк е затвор.

Клетките са твърде малки.

Тигърът плачеше.

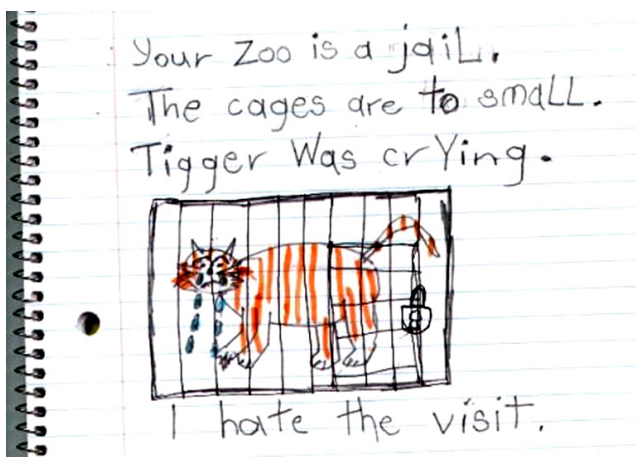
Мразя това посещение.“

2. Сходно на положението със зоологическите градини е това на *цирковете*. Циркът по презумпция, също както и зоопаркът, е място, на което приоритетно се водят деца. За забавление. Животните там обаче далеч не се забавляват, а извършват нетипични и противоестествени за тях дейности. Погледнато глобално, каква полза има от това, че един човек е подчинил на волята си дадено животно с цената на многократни актове на унижение и физическа саморазправа с него. Променя ли се нещо към по-добро, след като:

– коне грациозно се покланят на публиката;

– царят на джунглата преминава през огнен обръч, през два;

Фигура 1.
Рисунка и текст на дете,
посетило зоопарк¹³⁾

- акробат прави номера на гърба на камила;
- слонове се търкалят в синхрон на манежа?

По повод слоновете в цирка Хорхе Букай написва първия разказ от книгата си „Нека ти разкажа“, озаглавен „Окованият слон“. В него се разказва за слон, който е привързан към колче с верига, закачена на крака му преди и след представлени-ята. Детето, от чието име е разказът, изразява удивлението си, че толкова мощно и силно животно не се е освободило от незначителната за него пречка към свободата. Отговорът на неговото недоумение е, че слонът от цирка не бяга, защото е бил вързан за такъв кол още от много малък. Като малко слонче, веригата и колчето са представлявали непреодолима пречка към свободата му, с която то многократно се е опитвало да се пребори, но неуспешно, докато накрая се е примирило с участието си. Посланието на разказа е, че за да успееш, трябва да опиташ отново.

Важно е да се отбележи, че има циркове, които не включват в представлени-ята си номера с животни – било поради забрана или поради етични съображения, спазвайки правото на животните да пребивават в своите хабитати. Например най-богатият цирк „Дьо солей“ не демонстрира дресура на животни по време на спектаклите си.

Дори и при благородни на пръв поглед каузи, като тренирането на кучета за:

- водачи на незрящи хора;
- откриване на наркотици, забранени вещества и взривни устройства;
- спасителни операции при природни бедствия и трудни теренни условия;
- подпомагане в полицейски специалности;
- и други неизброени тук дейности,

се регистрират редица противоестествени на природата на кучетата действия. По този начин животните се поставят в неестествени и нетипични за тях ситуации и условия.

Кучетата търпят „дисциплиниращи ги“ наказания по време на обучението си, както и по време на службата си, за да бъдат тренирани „да си вършат работата“ добре, в съответствие с правилата, които хората са създали. Основна фраза за куче в някои от горепосочените ситуации е „Кучето е на служба“ и „То сега е на работа“ (Saeva, 2017). Констатира се например, че незрящи лица, на които е поверено куче водач, не полагат необходимите грижи за него, дори има случаи на малтретиране на животни.

С използването на животни в подчинена на човека позиция децата с различни възможности ги възприемат като низшестоящи спрямо човека. Като такива, които съществуват, за да обслужват потребностите на хората. По какъв критерий един обитател на планетата бива поставян по-високо или по-ниско спрямо друг? В какъв етичен модел биват възпитавани деца, които откриват, че са в състояние да употребяват друга форма на живот за своя полза или за забавление?

Тук може да се причислят и *виртуалните контакти* на ДРВ с животните чрез екрана и монитора. Тук алтернативите са неограничени, на практика децата виждат примери на добро поведение, както и на издевателства над животни в неограничени и често пъти неконтролирани от възрастен количества. Тук се включват анимационни филми, компютърни игри, приложения, мобилни приложения. Логично следва въпросът защо игри, в които рибарят/детето лови рибки (факт е, че когато рибите бъдат уловени, те умират) е приемлив, а игри, в които биха се използвали различни по вид оръжия за убиване на животни, се считат за недопустими (напр. игра, в която детето да застрелва лебед или сърна) (Saeva, 2017).

Изводи

На базата на теоретичните обосновки, представени в статията, могат да бъдат направени редица изводи, по-важните от които са следните.

1. Взаимодействието на ДРВ с представители на царство Животни може да има силно изразено благотворно влияние върху формирането на отношението им към околната среда, вкл. природа, животни и хора.

2. Функционирането на места, на които се употребяват животни за наблюдение, експериментиране и забавление (музеи, лаборатории за тестване на медицински и козметични продукти върху животни, зоопаркове и циркове), могат да имат непредвидимо дълбоки отрицателни последици върху формирането на представите и нагласите на ДРВ към заобикалящия ги свят и към себе си.

3. Действащият понастоящем термин за деца с нарушения „деца със специални образователни потребности“ е неточен и не отразява същността на посочената категория деца. Той следва да се замени с „деца с различни възможности“.

4. Взаимодействието на ДРВ с животните може да окаже благотворно влияние върху допълнителни сфери на живота на последните, различни от обучението, емоционално-поведенческата сфера и психологическата сфера, като например върху социалния им живот и комуникацията.

Заклучение

Пълноценните и редовни контакти на деца с различни възможности с животни от различни биологични видове прибавят висока стойност в изграждането и усъвършенстването на общочовешки ценности у тях. В настоящия момент или в бъдещия живот на детето с различни възможности ще се изразят чрез оформяне на положителна емоционална среда, балансиран и хармоничен живот, чрез който то да реализира възможностите си в потенциал. Факт е, че малко хора, които са добри с животните, са агресивни към околните и обратното. Благотворният ефект на животните от взаимодействието им с деца, в частност с деца с различни възможности, е безспорен и оказва дългосрочно влияние при формирането на личностните им качества.

Представеният в статията анализ се приема за теоретична обосновка на предстоящо изследване по посочената тематика.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Mauro, T. (2016) What Are “Special Needs”? Източник: <https://www.verywell.com/what-are-special-needs-3106002> [06.10.2017].
2. Understanding the 13 Categories of Special Education (2016) Източник: <http://www.understandingspecialeducation.com/13-categories-of-special-education.html> [11.09.2017].
3. Special Education Terminology and Disability Categories. (2017) The School Counselor’s Guide to Special Education. Pp 9-17 Източник: https://us.corwin.com/sites/default/files/upm-binaries/26688_Trolley_School_Counselor’s_Guide_to_Special_Education_Chapter_2.pdf [02.09.2017].
4. The anatomy of a special needs child (2016) Източник: <http://www.masters-in-special-education.com/special-needs/> [23.09.2017].
5. Inclusion of Students with Special Educational Needs Post-Primary Guidelines (2007). Източник: http://www.education.ie/en/Publications/Inspection-Reports-Publications/Evaluation-Reports- Guidelines/insp_inclusion_students_sp_ed_needs_pp_guidelines_pdf [25.09.2017].
6. Кампания „Открий театъра – вход достъпен за хора с различни възможности“. (2011) Източник: <http://www.banker.bg/novini/read/kampaniata-otkrii-teatura-vhod-dostupen-za-hora-s-razlichni-vuzmojnosti> [11.11.2017].
7. За хората с различни възможности (2016) Източник: <http://bnr.bg/hristobotev/post/100669219/poznati-i-nepoznati> [10.11.2017].
8. Изкуството като средство за интеграция на хора с различни възможности. Източник: <https://theatre.nbu.bg/bg/predstavleniq/izkustvoto-kato-sredstvo-za-integraciq-na-hora-s-razlichni-vuzmojnosti> [16.11.2017].
9. Хора с увреждания – хора с различни възможности. Източник: <http://cprp.org/old/bg/r2.htm> [10.11.2017].

10. Застреляха избягалия ягуар Алонсо (2014) Източник: <http://www.mediapool.bg/zastrelyaha-izbyagaliya-yaguar-alonso-news223294.html> [10.11.2017].
11. Убитият ягуар Алонсо влезе в музея (2015) Източник: <http://dnes.dir.bg/news/muzeu-alonso-jaguar-loveshkia-zoopark-18974516> [10.11.2017].
12. Marius the giraffe killed at Copenhagen zoo despite worldwide protests (2014) <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/09/marius-giraffe-killed-copenhagen-zoo-protests> [10.11.2017].
13. Your zoo is a jail (снимка) (2012) Zoos: Sanctuaries or Prisons? (Illustration) Източник: <http://www.care2.com/greenliving/zoos-sanctuaries-or-prisons-illustration.html> [08.11.2017].

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Prellwitz, M. & Skär, L. (2007). Usability of playgrounds for children with different abilities. *Occupational Therapy International*, 14(3): 144 – 155.
- Saeva, Sv. (2017). Rolyata na zivotnrite vav vazpitanieto na detsata s razlichni vazmozhnosti. V: *Savremenni pedagogicheski tehnologii v obrazovaniето*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [Съева, Св. (2017) Ролята на животните във възпитанието на децата с различни възможности. В: *Съвременни педагогически технологии в образованието*. София: Св. Климент Охридски].

INTERACTION BETWEEN CHILDREN WITH DIFFERENT ABILITIES AND ANIMALS

Abstract. This paper presents both pedagogical and ethical issues of the interaction between children with different abilities and animals. There is an official suggestion for terminology change – from “children with special educational needs” to “children with different abilities”. Some of the alternative aspects of the possibilities for pedagogical interaction with animals are presented and discussed in order to develop positive personality qualities in children with different abilities.

✉ **Dr. Svetoslava Saeva, Assist. Prof.**

Department of Pedagogy
Faculty of Pedagogy
South-West University „Neofit Rilski“
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: s_saeva@mail.bg